

УДК 141.7

С.А. Азардовіч,

магістрант кафедры новай і навейшай гісторыі БДПУ

СУПЯРЭЧНАСЦІ ПРАЦЭСУ ГЛАБАЛІЗАЦЫІ І ФАРМІРАВАННЕ ІДЭАЛОГІІ СУЧАСНАГА АЛЬТЭРГЛАБАЛІЗМУ

Рубеж XX–XXI стст. увайшоў у гісторыю як пераломны момант развіцця чалавецтва, своеасаблівае скрыжаванне, калі агульнасусветныя працэсы, якія вызначаюцца паняццем «глабалізацыя», адкрываюць два прынцыпова супрацьлеглыя шляхі развіцця грамадства.

Вядомы нямецкі сацыёлаг Ульрых Бэк, аналізуючы агульнае паняцце «глабалізацыя», лічыць, што трэба адрозніваць такія яго характарыстыкі, як глабалізм, глабальнасць і, уласна, глабалізацыя. Пад глабалізмам ён разумее ўсеагукнасць сусветнага рынку, які падмяняе або выцясняе палітычную дзейнасць. Гэта таксама «ідэалогія панавання сусветнага рынку, які жыве па неаліберальным прынцыпе, і менавіта гэта ідэалогія бязмежна звужае разнастайнасць глабалізацыі толькі да гаспадарчага вымярэння» [4, с. 23].

Глабальнасць – уяўленне аб тым, што мы ўсе ўжо даўно жывём ва ўзаемазлучаным сусветным грамадстве, а ізаляваныя прасторы ўсё ў большай ступені становяцца ілюзорнымі. Транспартная і інфармацыйная рэвалюцыі, глабальныя эканамічныя і экалагічныя крызісы, узаемапранікненне цывілізацый сведчаць пра ўзмацненне працэсу складвання глабальнай або ўсеагульнай гістарычнай прасторы. Але, тым не менш, нельга лічыць, што ў дадзены момант існуе цалкам інтэграваная чалавечая супольнасць.

Пад глабалізацыяй Ульрых Бэк разумее «працэс уключэння нацыянальных дзяржаў і іх суверэнітэтаў у сістэму транснацыянальных адносін» [4, с. 25–26]. Думку У. Бэка падтрымлівае Э. Азраянц, які адзначае, што глабалізацыя – гэта ўцягванне (не завершаная дадзенасць, а працэс і рух, які развіваецца) усяго свету ў адкрытую сістэму фінансава-эканамічных, грамадска-палітычных і культурных сувязей [1, с. 63]. Такой жа ідэі прытрымліваецца вядомы англійскі філосаф і сацыёлаг Энтані Гідэнс, які бачыць у глабалізацыі шматбаковы працэс, што ахоплівае палітычныя, эканамічныя, культурныя, інфармацыйныя бакі грамадскага жыцця [6, с. 23–31]. Такім чынам, глабалізацыя – гэта не дадзенасць, а рух ад лакальных і малазвязаных грамадскіх структур да агульначалавечай ці глабальнай сістэмы, якая суправаджаецца не толькі колькаснымі, але і якаснымі зменамі ў структурных кампанентах гэтых

сістэм: эканоміцы, палітыцы, культуры. Але любыя змены ў грамадстве неадназначныя, такім чынам, глабалізацыя таксама не можа быць толькі пазітыўным ці толькі негатыўным працэсам.

Змены ў эканоміцы можна звязаць з фарміраваннем глабальнага рынку тавараў і паслуг, з бязмежным, на думку З. Баўмана, пашырэннем дыктату сусветнага капіталу ў асобе транснацыянальных карпарацый, [3, с. 96]. Асноўныя супярэчнасці эканамічнай глабалізацыі можна адлюстраваць у наступным:

1) рост сусветнай эканомікі дзякуючы ўключэнню новых рэгіёнаў планеты ў сістэму глабальнага рынку не суправаджаўся радыкальным скарачэннем беднасці. Па звестках ААН, доля насельніцтва, якая жыве ў крайняй галечы, вырасла ў Паўднёвай Азіі з 29 % у 1981 г. да 43 % у 2005 г., у краінах Афрыкі, на поўдзень ад Сахары, больш чым падвоілася: з 11 % у 1981 г. да 28 % у 2005 г. У 2005 г. ніжэй міжнароднай рысы беднасці знаходзіліся 1,4 млрд чал. [11, с. 3–4];

2) эканамічная глабалізацыя спрыяла перамеркаванню даходаў на карысць найбольш багатай часткі насельніцтва. З пачатку 80-х гг. XX ст. па 2005 г. няроўнасць у даходах павялічылася ў 59 з 114 краін, і зменшылася ў 40 краінах [10, с. 9]. У ЗША рост няроўнасці за апошнія тры дзесяцігоддзі быў самым высокім сярод развітых краін. У 1980 г. 1 % найбольш багатых членаў грамадства акумуляіраваў толькі 22,5 % даходаў да выплаты падаткаў. За час прэзідэнцтва Б. Клінтана 1 % вышэйшых слаёў грамадства акумуляіраваў 45 % ад агульнага росту даходаў да выплаты падаткаў, а пры адміністрацыі Джорджа Буша – ўжо 73 % даходаў [14, с. 216–217].

Ужо цяпер можна канстатаваць, што нацыянальныя эканомікі залежаць ад дзейнасці глабалізаванага ядра, якое ўключае ў сябе міжнародны гандаль, ТНК, у пэўнай ступені навуку і тэхналогіі і адпаведныя віды працы. Галоўнымі агентамі глабалізацыі, якія расчышчаюць шлях свабоднаму прадпрымальніцтву, з'яўляюцца ўрады вядучых заходніх краін, Міжнародны валютны фонд, Сусветны банк, Сусветная гандлёвая арганізацыя. Яны навязвалі і навязваюць сваю логіку развіцця астатняму свету, што зручна багатым і нязручна бедным. Вынікам гэтага становіцца беспрэ-

цэдэнтны рост беднасці [6, с. 32]. Слабаразвітыя дзяржавы спрабуюць прыцягнуць капітал дзякуючы нізкай зароботнай плаце, дрэнным умовам працы і зонам, дзе няма моцных прафсаюзаў. Аднак экспансія мадэрнізаваанай вытворчасці не ў стане паглынуць усю армію рабочай сілы, уцягнутай у нізкавытворчую дзейнасць [13, с. 10]. Таму нават краіны, якія дынамічна развіваюцца, застаюцца толькі перыферыяй, гэта значыць грамадствамі, поўнымі супярэчнасцей (нават Кітай, Індыя, Бразілія з эканомікамі глабалізуючага рынку, якія найбольш дынамічна развіваюцца, застаюцца краінамі, дзе асноўная маса насельніцтва жыве па-за рысай беднасці). ТНК выкарыстоўваюць галечу бедных краін для таго, каб эксплуатаваць іх беднасць: туды адпраўляюць таксічныя адходы, прадаюць тавары, якія забаронены ў развітых краінах, таму Э. Гідэнс называе эканамічную глабалізацыю не сусветным брацтвам, а сусветным пірацтвам [6, с. 33].

Такім чынам, сутнасць эканамічнай глабалізацыі – беспрэцэдэнтнае ўзмацненне транснацыянальнага капіталу, новая стадыя развіцця капіталізму, якая стала магчымай дзякуючы інфармацыйнай рэвалюцыі і з'яўленню ідэалогіі эканамічнага неалібералізму, якая прапагандуе свабоду руху капіталаў, тавараў і паслуг.

«Інфармацыйная рэвалюцыя» – тэрмін, з дапамогай якога многія даследчыкі вызначаюць уплыў сродкаў камунікацыі на развіццё чалавецтва. У аснове гэтага феномена ляжыць даступнасць інфармацыі, фактычная ліквідацыя межаў і адлегласцей. Інфармацыя можа цыркуляваць практычна ў рэжыме рэальнага часу. «Інфармацыя і камунікацыі здолелі аб'яднаць геаграфічна разнастайны і разнастайны свет у адзінае цэлае – поле агульнага рэжыму часу, дзеяння і жыцця» [1, с. 134]. Сапраўды, можна адзначыць, што новыя тэхналогіі ёсць каталізатар абнаўлення рэальнасці, фарміравання новай ідэалогіі бізнесу і грамадства, але здагадак аб пашырэнні бязмежнай свабоды дзякуючы новай інфармацыйнай тэхналогіі справядліва толькі павярхоўна. Найбольшыя магчымасці, па словах З. Баўмана, атрымлівае капітал, які стаў экстарытарыйным, і дзякуючы гэтаму атрымаў практычна неабмежаваную ўладу. Сапраўды, хто можа спыніць перамяшчэнне капіталу, тэхналогій, інфармацыі? Менавіта дзякуючы інфармацыйным тэхналогіям адбылося аддзяленне эканомікі ад палітыкі і пазбаўленне першай ад рэгулюючага ўмяшання апошняй, што прывяло не толькі да перапамеркавання ўлады на карысць ТНК, але і да ператварэння палітыкі са здольнасці рабіць калектыўны абавязваючы выбар і

пераўтвараць прынятае рашэнне ў фікцыю [3, с. 99].

Фарміраванне неалібералізму як новай эканамічнай дактрыны пачалося ў ЗША і Вялікабрытаніі ў пачатку 80-х гг. XX ст., а МВФ і Сусветны банк сталі цэнтрамі прапаганды і развіцця «фундаменталізму свабоднага рынку» і неаліберальнай філасофіі. У абмен на рэструктураванне даўгавых плацяжоў краіны-даўжнікі абавязваліся правесці інстытуцыйныя рэформы: скараціць сацыяльныя выдаткі, увесці новыя, больш гнуткія формы рэгулявання рынку працы, правесці прыватызацыю.

Такім чынам, ідэалогія неалібералізму і тэхналагічныя інавацыі спрыялі росту эканамічнай і палітычнай магутнасці капіталу, які зараз страціў нацыянальную прывязку і стаў транснацыянальным.

Акрамя змен у эканамічнай і фінансавай сферы, па словах У. Бэка, глабалізацыя суправаджаецца хвалямі трансфармацыі ў галіне культуры, якія маюць назву «культурная глабалізацыя». Усё больш і больш прабіваюць сабе дарогу ўніфікацыя стыляў жыцця, сімвалаў культуры і норм паводзін [4, с. 81]. Фарміруецца адзіная глабальная культура, якая ўяўляе сабой сістэму дастаткова стандартызаваных знакаў масавай культуры. У гэтым свеце лакальныя культуры і ідэнтычнасці страчваюць нацыянальныя карані і замяняюцца таварнымі знакамі. Дзякуючы інфармацыйнай рэвалюцыі магчымасць маніпуляцыі свядомасцю дасягнула прынцыпова больш высокага ўзроўню як у маштабах пэўнай дзяржавы, так і на міжнароднай арэне (маецца на ўвазе працэс навязвання заходніх каштоўнасцей – «вэстэрнізацыя»). Маніпуляцыі паняццямі «дэмакратыя», «правы чалавека», «свабода» сталі зброяй куды больш эфектыўнай, чым традыцыйнае ўзбраенне. Калі ад танкавых калон можна было схавацца ў лесе, гарах, то ўбачыць небяспеку ў велізарных інфармацыйных патоках змога не кожны. Як заўважае В.М. Алпатаў, узнікае ўражанне, што ўвесь свет павінен жыць па прынцыпе трох S: сэкс, спорт, тэлевізійны экран (англ. – screen) [2, с. 115].

Але калі параўнаць традыцыі грамадства з падмуркам будынка, то не цяжка ўявіць, што будзе, калі гэты падмурак размыць. Як можна прымусіць Афганістан, Іран, Блізкі Усход і іншыя краіны жыць па прынцыпах заходняга палітычнага лібералізму або прыняць заходні ход думкі, калі гэтыя народы стагоддзямі знаходзіліся ў іншай культурнай прасторы? Гэта асяроддзе не горш і не лепш, яно проста адрознае. Відавочна, калі гэтыя народы хочуць знішчыць духоўна, і яны не могуць адэкватна гэтаму ціску супрацьстаяць, то яны будуць шукаць выходы ў неадэкватных сродках (напрыклад, у тэра-

рызме). Дык хто ж з'яўляецца ўскосным вінаватым падзей 11 верасня 2001 г., хто ж рыхтуе глебу для тэрарызму?

Можа паўстаць памылковае меркаванне аб тым, што глабалізацыя – гэта негатыўны працэс, бо ён першапачаткова служыць капіталу, які, атрымаўшы неабмежаваныя магчымасці сучасных інфармацыйных тэхналогій, здабыў такую сілу, якой не валодаў ніколі. Але сцвярджаць, што глабалізацыя – гэта дрэнна, значыць прызнаваць толькі адзін негатыўны бок дадзенага працэсу. Звядзенне глабалізацыі толькі да панавання сусветнага капіталу і ідэалогіі вольнага рынку зводзіць усю разнастайнасць працэсаў глабалізацыі толькі да гаспадарчага вымярэння. Аднак інфармацыйная рэвалюцыя як неабходная ўмова глабалізацыі мае не толькі негатыўныя, але і пазітыўныя моманты. Сучасная інфармацыйная рэвалюцыя пераклала на плечы машын разумовую працу па зборы, захоўванні, перапрацоўцы, перадачы, прыёме інфармацыі [12, с. 378]. Мультымедыя дае магчымасць злучаць лагічнае і вобразнае ўспрыманне інфармацыі, будаваць віртуальны свет і дзейнічаць у ім. Інфармацыйныя сеткі спрыяюць ліквідацыі раз'яднанасці, дазваляюць любому карыстальніку знаходзіць цікавую для яго інфармацыю і перадаваць сваю, уступаць у дыялог з іншым карыстальнікам у любым кутку планеты [15, с. 378–379].

Акрамя таго, сучасныя інфармацыйныя тэхналогіі ўносяць значны ўнёсак у працэс дэмакратызацыі грамадства, у дзейнасць палітычных груп і дзяржаўных інстытутаў, якія знаходзяцца нібы пад паўсядзённым інфармацыйным кантролем і вымушаны ўлічваць дадзеную акалічнасць у сваёй палітыцы [15, с. 385]. Развіццё камунікацыйных тэхналогій ужо зараз дазваляе грамадзянам кантраляваць уладу шляхам непрамога кантакту з ёй. Верагодна, што ў перспектыве з развіццём гэтых тэхналогій паўстане магчымасць для грамадзян і сеткавых арганізацый лёгка звяртацца да кіраўніцтва дзяржавы і патрабаваць ад улады і ўліку, і рэалізацыі сваіх інтарэсаў. Сістэма некамерцыйных рэсурсаў: навуковых, адукацыйных, палітычных, праваабарончых, якія фарміруюцца ў інфармацыйнай прасторы, фактычна ўжо стала ядром крышталізацыі і развіцця інстытутаў грамадзянскай супольнасці на глабальным узроўні [12, с. 30–31].

Культурная глабалізацыя таксама стварае ўмовы для прынцыпова іншага развіцця грамадства. Ульрых Бэк сцвярджае, што глабалізацыя не ёсць нешта аўтаматычнае і аднабаковае, але пры вядучай ролі глабальнага свету гаворка паўсюль павінна ісці і аб новым

узмацненні ролі лакальнага [4, с. 86]. «Тыя фірмы, якія вырабляюць і прадаюць сваю прадукцыю ў глабальным маштабе, змушаны самі развіваць лакальныя сувязі, бо, адбіраючы вобразы для сваіх глабальных знакаў з лакальных культур, удасканальваючы свой тавар у канкрэтных лакальных умовах, яны атрымліваюць жывы і яркі прадукт, які можа добра прадавацца» [4, с. 86]. «Глабальнае» азначае гарманічнае суіснаванне шматлікіх народаў адначасова, а не панаванне заходняй культуры ва ўсім свеце. Такім чынам, глабалізацыя апрыёры можа спрыяць захаванню разнастайнасці культур у глабальным маштабе (гаворка можа і павінна ісці аб адзінстве роўных, а не пра панаванне адных над усімі астатнімі).

Такім чынам, сцвярджаючы аб тым, што глабалізацыя – «сусветнае зло» – памылкова, бо гэты працэс аб'ектыўны і з'яўляецца заканамерным этапам развіцця грамадства. Звярнуць развіццё глабалізацыі назад – гэта значыць адмовіцца ад дасягненняў сучаснай навукі і тэхнікі і выбраць самаізаляцыю (адмовы ад магчымасці ўзаемабагацэння ўсяго чалавецтва, ад узаемаабмену традыцыямі і ведамі). Аднак мы не адмаўляем, што сучасны напрамак глабалізацыі, у аснове якога ляжаць каштоўнасці, якія вынікаюць з пануючай логікі назапашвання капіталу, вядзе свет у тупік [8, с. 53]. Такім чынам, ключавым момантам з'яўляецца не рух, не працэс (а гэта і ёсць глабалізацыя), а кірунак гэтага руху – глабальны капіталізм. Лагічным вынікам гэтага развіцця можа стаць толькі абсалютна свабодны глабальны рынак, які абапіраецца ў сваёй аснове на няное грамадства спажывання і поўніцца супярэчнасцямі: багаццем пануючай меншасці і галечай абсалютнай большасці насельніцтва, панаваннем перадавой «метраполіі» над безнадзейна адсталай перыферыяй. Даць ацэнку такому выніку можна з дапамогай сапраўдных, вечных каштоўнасцей: жыцця і свабоды чалавека. Свабода – гэта ўніверсальная каштоўнасць, яна ёсць толькі тады, калі дзейнічае ва ўсіх сферах жыцця грамадства і для ўсіх людзей. Незабяспечанасць індывідуальных правоў, духоўнай свабоды, адсутнасць этычных норм у грамадскім жыцці пагражаюць вяртанню да варварства. Забяспечыць перамогу дэмакратыі – гэта значыць ажыццявіць яе ва ўсіх жыццёва важных сферах [9, с. 159–164]. Менавіта вось гэтага зрабіць пануючы кірунак развіцця капіталістычнага грамадства не можа.

Але калі мы не адмаўляем глабалізацыю як рух, а адмаўляем той кірунак, па якім гэты працэс развіваецца, то нам трэба знайсці іншы, альтэрнатыўны шлях развіцця. Менавіта гэты шлях спрабуе знайсці сацыяльна-па-

літычны рух альтэрглабалізму. Асновай тэорыі альтэрглабалізму з'яўляецца разуменне глабалізацыі як сістэмы, якая інтэрнацыяналізуе свет. Не адмаўляючы сучасны этап развіцця грамадства, альтэрглабалісты абаяраюцца на аналіз тых пазітыўных тэндэнцый, якія непазбежна ўзнікаюць у нетрах капіталістычнага грамадства, для канструявання ўласнай тэорыі, якую можна выказаць шэрагам тэзісаў:

1. Інфармацыйныя тэхналогіі – прынцыповая ўмова для сеткавай арганізацыі грамадства, заснаванага на гнуткасці, рухомасці, адкрытасці і агульнадаступнасці адукацыі.

2. Веды – прадукт, які павялічваецца па меры росту яго спажывання.

3. Веды і сеткавая арганізацыя дэмакратычныя па сваёй прыродзе; такім чынам, у падобным свеце павінна быць месца для ўсіх і кожнага, бо гэты свет можа быць заснаваны на агульнадаступнасці ўнікальных і індывідуалізаваных «прадуктаў» (любых веды ўнікальныя, любы твор мастацтва – індывідуалізаваны).

4. Усе вышэйпералічаныя пункты павінны стаць умовамі вызвалення ад «свету адчужэння» – свету, дзе сутнасныя сілы чалавека як родавай істоты, якая ажыццяўляе пераўтварэнне прыроды і грамадства ў адпаведнасці са спазнанымі законамі іх развіцця, сталі непрымальнымі для пераважнай большасці членаў грамадства. Гэтыя члены нібы «прысвоены» пануючай сацыяльнай сістэмай і ператворанымі формамі сацыяльнага жыцця, якія ляжаць у яе нетрах і маюць бачнасць градуіраваная. Уласныя здольнасці Чалавека, творцы гісторыі, трансфармуюцца ў свет знешніх, чужых, непадуладных яму сацыяльных сіл [5].

Такім чынам, альтэрглабалізм – гэта рух не за ліквідацыю глабалізацыі, гэта пратэст супраць манапольнай улады ТНК, росту няроўнасці, культурнага ціску Захаду на іншыя народы. Альтэрглабалісты прызнаюць важнае і незваротнае значэнне глабалізацыі як з'явы, якая робіць свет адзіным, павялічваючы культурны і адукацыйны абмен. Альтэрнатывы глабальнай улады капіталу складаюцца аб'ектыўна, гэтак жа, як у час феадалізму выпявалі ўмовы для ўзнікнення капіталізму. Вывучэнне пазітыўных тэндэнцый, якія зараджаюцца ў нетрах глабалізацыйных працэсаў, застаецца найбольш актуальнай задачай альтэрглабалізму.

Літаратура

1. Азроянц, Э.А. Глобалізацыя: катастрофа или путь к развитию? / Э.А. Азроянц // Современные тенденции мирового развития и политические амбиции. – М.: Издательский дом «Новый век», 2002. – 416 с.

2. Алпатов, В.М. Глобалізацыя как унификация мышления / В.М. Алпатов // Форум «Векторы антиглобализма». – М., 2002. – С. 114–118
3. Бауман, З. Глобалізацыя. Последствия для человека и общества / З. Бауман; пер. с англ. – М.: Изд-во «Весь Мир», 2004. – 188 с.
4. Бек, У. Что такое глобалізацыя? / У. Бек; пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника; под общ. ред. А. Филиппова. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
5. Бузгалин, А.В. Альтэрглобалізм как феномен современного мира / А.В. Бузгалин // «Полис». Политические исследования [Электронный ресурс]. – Режим доступа / http://www.politstudies.ru/ <http://www.politstudies.ru/> N 2004full/text/2003/2/6htm. – Дата доступа: 11.09.2010.
6. Гидденс, Э. Ускользающий мир: как глобалізацыя меняет нашу жизнь / Э. Гидденс; пер. с англ. – М.: Изд-во «Весь Мир», 2004. – 120 с.
7. Или, Дж. Историзация глобального, политизация капитала: как именовать настоящее / Дж. Или // Прогнозис. – 2008. – № 4 (16) – С. 40–76.
8. Колодко, Гжегож В. Глобалізацыя и перспективы развития постсоциалистических стран / В. Колодко Гжегож; пер. с польск. – Минск: ЕГУ, 2002. – 200 с.
9. Мальковская, И.А. Глобалізацыя как социальная трансформация / И.А. Мальковская. – М.: Изд-во РУДИ. – Кн. 1 – 2002. – 199 с.
10. Мировое социальное положение. Общий обзор за 2009 год. Генеральная Ассамблея ООН А/68/154. – 24 с.
11. Переоснащение мирового развития. Обзор мирового экономического и социального положения, 2010 год. Организация Объединенных Наций. – Нью-Йорк, 2010. – 38 с.
12. Сарамату, Ж. Почему я поддерживаю антиглобалистов / Ж. Сарамату // Россия в глобальной политике. – 2003. – № 1. – С. 173–180.
13. Тоффлер, Э. Футурошок / Э. Тоффлер; пер. с англ. – СПб.: Лань, 1997. – 303 с.
14. Уэйд, Р. Новые и старые уроки / Роберт Уэйд // Прогнозис. – 2009. – № 2 (18). – С. 210–226.
15. Яковец, Ю.В. Глобалізацыя и взаимодействие цивилизаций / Ю.В. Яковец. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО Изд-во «Экономика», 2003. – 411 с.

Summary

The article relevance is connected with radical changes in modern societies. It is expressed by the concept «globalization». We consider that globalization process is ambiguous and has negative consequences. It demands philosophical judgment of existing social processes and development of an alternative social paradigm. Globalization process is not primary in involvement in search and analysis of fundamental reasons of globalization.

The process of returning to the ideology of neoliberalism in the late 70-ies and early 80-ies of the XX century, coincides with the advent of globalization. The crisis of contemporary globalization defines a crisis and its ideology: free market will not poverty, but will increase it as well as social tensions. Nevertheless, globalization has created the preconditions for a new society based on knowledge, creativity, harmonious existence of Man and the biosphere. False dominant direction of contemporary globalization solves global problems of mankind that have become a precondition for the formation of alterglobalism: the movement for social globalization. Ideological basis of alterglobalism becomes a left-wing political doctrine, as an alternative to late capitalism.

Паступіў у рэдакцыю 30.03.2011 г.